

Вячеслав ВАКУЛИК

кандидат історичних наук, доцент,
кафедра акушерства
сільськогосподарських тварин;
Дніпровський державний
аграрно-економічний університет

Олександр ШЕВЧЕНКО

доктор медичних наук, професор,
кафедра гігієни та екології;
Дніпровський державний
медичний університет

Олексій ШЕВЯКОВ,

доктор психологічних наук, професор,
кафедра психології та педагогіки;
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

**РАДІОТРИВОЖНІСТЬ ЯК ПРОЯВ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ
РЕАКЦІЇ НА ТЕРИТОРІЯХ З ДЖЕРЕЛАМИ
ПІДВИЩЕНОЇ РАДІОАКТИВНОСТІ**

До негативних факторів, що впливають на організм людини в умовах техногенного, в тому числі й радіаційного, забруднення довкілля, і до яких людина мусить постійно адаптуватися, додається й психоемоційний стрес, який може підсилювати чутливість до дії цих факторів [1].

Психологічна дія загрози переопромінення або його реалізація, які неможливо розрізнити людині самостійно, є результатом дії психічних чинників зовнішнього середовища, які іманентно властиві будь-кому початково неконтрольованому радіаційному інциденту. При цьому виникають порушення процесів сприйняття і подолання радіаційної загрози, обов'язкові утруднення процесу адаптації в середовищі, що є основним завданням психічної сфери людини як однієї з його функціональних систем [2].

Контингенти з різними формами контакту з радіацією досить численні. Це працівники атомної промисловості й енергетики, фахівці деяких спеціальностей, що тимчасово виконують роботи, у тому числі протиаварійні. Ще більші за чисельністю контингенти, що мешкають поблизу від підприємств атомної галузі або на забруднених радіоактивними речовинами в результаті надрегламентних або аварійних викидів радіонуклідів територіях.

Встановлено, що непрямі збитки (моральні, соціальні, психологічні, політичні), що можуть виникнути через опромінення, визначають той стан здоров'я, який пов'язаний не з ймовірними захворюваннями від опромінення, а з душевним, соціальним благополуччям населення. Найбільш важливим в

цій ситуації є відчуття тривоги за своє здоров'я і здоров'я своїх близьких (за даними анкетування 95 % респондентів визначили «Чорнобиль» як фактор ризику для свого здоров'я). Це об'єктивний стан суб'єктів опромінення, що виникає в людини у зв'язку з відсутністю почуття впливу на ситуацію, контролю.

Очікування небезпеки радіації породжує «радіофобію», змінює сприйняття і планування життя людей. Недостатня інформованість людей заважає правильному відношенню до феномену радіації, веде до помилок в ході застосування різних засобів захисту, що мають відношення до атомної енергії. Поширеність джерел випромінювання і значний масив суперечливої інформації створюють для кожної людини умови для занепокоєння щодо впливу радіації на її здоров'я. Адекватність оцінки і відповіді на це питання залежить від джерел інформації, якими користується людина, її культури і освіти, що дозволяють грамотно оцінити інформацію, а також емоційного забарвлення цієї оцінки. Після аварії на Чорнобильській АЕС у суспільстві сформувалася і укріпилася домінанта «радіація небезпечна», яка реалізується серед населення перш за все високим рівнем очікування нової радіаційної аварії. Дія іонізуючого випромінювання відрізняється від впливу інших техногенних і природних чинників, оскільки сприйняття енергії випромінювання не має в організмі людини специфічних органів її рецепції. Інформація передається тільки словом, що так чи інакше оцінює кількісний рівень енергії і ступінь її небезпеки.

За нашими даними, емоційні наслідки радіаційних аварій включають депресію, занепокоєння, тривожність, посттравматичні розлади і медично нез'ясовні соматичні симптоми. Ці ефекти є довготривалими і асоційовані із занепокоєнням з приводу розвитку онкологічного захворювання. Стверджуємо, спираючись на постчорнобильські дослідження, що матері новонароджених і ліквідатори переважають у групах ризику щодо розвитку емоційних розладів, викликаних радіацією. Аналогічні порушення, що є як прямим наслідком побоювань з приводу радіаційного опромінення, так і непрямим результатом соціальних чинників, фіксують у евакуйованих із зони забруднення після аварії на АЕС у Фукусімі. Емоційні наслідки формуються незалежно від фактично отриманих доз опромінення. Важливість оцінки психологічного впливу обумовлена його хронізацією і даними, які демонструють, що негативні психічні стани асоційовані зі станом фізичного здоров'я, ранньою смертністю, зловживанням медичним обслуговуванням. Підкреслюємо необхідність навчатися виявляти і управляти психологічними симптомами, а медичні програми необхідно планувати так, щоб полегшити психологічне страждання, об'єднуючи зусилля психологів, психіатричне і медичне лікування.

Аварія на АЕС в Фукусімі (Японія, 2011), яка за ступенем потенційної небезпеки для населення великого регіону прирівняна з Чорнобильською аварією, викликала нову хвилю занепокоєності в суспільстві з приводу

небезпеки радіаційного впливу. Рівень радіоактивного забруднення місць свого проживання респонденти вважають незначним, проте на повну відсутність радіоактивних забруднень указали тільки 17 % осіб. На думку опитаних (93 % випадків), фахівці оцінюють забруднення територій нижче реального. Головною причиною радіоактивних забруднень територій свого проживання опитані вважають аварію на АЕС «Фукусіма-1». Наступними по частоті причиною радіаційного забруднення респонденти вважають сховища радіоактивних відходів (майже 46 % опитаних), базування атомного підводного флоту. При цьому опитані хотіли б мати більше інформації про інші джерела радіоактивного забруднення. Таким чином, в абсолютній більшості опитані жителі вважають, що радіоактивне забруднення на території їх проживання існує, причому близько половини опитаних зв'язують це з аварією на АЕС «Фукусіма-1», незважаючи на інформацію й від фахівців, й від журналістів, яка свідчила про відсутність радіоактивного забруднення територій у зв'язку з аварією на АЕС «Фукусіма-1». У частини населення виявлено скептичне, що традиційно склалося, недовірливе ставлення до будь-якої офіційної інформації, особливо в ситуації невизначеності, потенційної небезпеки і загрози виникнення радіаційної аварії і радіоактивного забруднення територій їх проживання.

Проведено аналіз наслідків «радіаційного стресу» у ліквідаторів аварії на ЧАЕС. Сприйняття радіаційного стресу в ліквідаторів аварії на ЧАЕС відрізнялося від травматичних ситуацій іншої природи тим, що пацієнти не сприймали загрозу такого впливу безпосередньо за допомогою органів чуття, не могли оцінити реальну величину і ступінь загрози. Сприйняття екологічної небезпеки в умовах впливу малих доз радіації залежало не від реальної загрози, а від суб'єктивного уявлення про неї. Після повернення з Чорнобиля ліквідатори стали піддаватися дії ряду вторинних стресогенних чинників, які за механізмом формування постстресових станів зв'язувалися з участю в ліквідаційних роботах і обумовлювали затяжну важку психотравмуючу ситуацію. В результаті відбувалося формування розладу особистості внаслідок затяжного стресу, що визначався комплексом хронічних захворювань, затяжною соціально-психологічною нестабільністю і реакцією особистості на ці проблеми.

Значно менші досліджені психологічні наслідки тривалого перебування людей в умовах підвищеної радіаційної небезпеки, характер і вплив емоційних переживань на їх соматичний і психічний стан.

Встановлено, що в перші роки після аварії на ЧАЕС відзначалося зростання в 2,5 рази психічних розладів у жителів радіаційно-забруднених місцевостей (РЗМ), переважно за рахунок пограничних станів. Також відзначалося збільшення на 15-35 % гіпертонічної хвороби, виразкової хвороби шлунку і 12-палої кишки, в етіології і патогенезі яких, як відомо, значну роль відіграє нервово-психічний стан людини. Трудовтрати серед працюючого населення через ці види патології зростали на 15–50 %. Серед

жителів радіаційно забруднених місцевостей виявлено суб'єктивне зниження продуктивності праці в середньому на 20–30 %, що пов'язується ними з погіршенням стану здоров'я внаслідок проживання на РЗМ.

Таким чином у населення, що мешкає в небезпечній зоні з допустимими рівнями радіації, можуть виникати різні порушення емоційної і поведінкової сфер, пограничні і клінічно окреслені нозологічні форми нервово-психічних захворювань, що істотно обмежують працездатність людей.

1. Burlakova I., Sheviakov O., Kondes T., Kornienko V., Ostapenko I., & Gerasimchuk O. (2022). Social and pedagogical aspects of occupational health of specialists. *Pedagogy and Education Management Review*, (4), 38–43. <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2022-4-38>

2. Shevchenko O., Sheviakov O., Kornienko V., Burlakova I., Slavskaya Y., Sizov V., Dorohan S. Psychological components of the rehabilitation potential of specialists of low enforcement forces structures. *Med. perspekt.* [Internet]. 2022. Dec.29 [cited 2023 May 6]; 27(4): 214-21. Available from: <http://journals.urau.ua/index.php/2307-0404/article/view/271228>

Ольга Горіна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБИСТІСНА САМООЦІНКА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК КРИТЕРІЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна, яка триває в Україні у зв'язку із військовою агресією сусідньої держави, актуалізувала й загострила низку психологічних проблем, серед яких зниження самооцінки студентської молоді. Адже в умовах війни та в післявоєнний період держава потребує максимальних зусиль щодо цивілізованого підтвердження перемоги на основі моральності, освіченості, правової культури, національної свідомості громадян України, особливо молоді.

Життя та навчання в умовах російсько-української війни тісно пов'язані із завищеним рівнем формування стресу, зниженням самооцінки студентської молоді під впливом негативних зовнішніх факторів, переживань через війну в державі та за результати якості знань професійної підготовки з переходом на дистанційну форму навчання.

Все це порушує психологічний і емоційний стан молодої людини, який впливає на спосіб життя, зменшує мотиваційні компоненти діяльності та навчання і веде до підвищення рівня стресу та зниження самооцінки.

У психології відомо, що студента характеризують загальні вікові особливості: *біологічні* (тип підвищеної нервової діяльності, безумовні